

Juhani Päivänen

Metsäkasvit kasvion avulla tutuiksi

Päivänen J. (2021). Metsäkasvit kasvion avulla tutuiksi. Metsätieteen aikakauskirja 2021-10536. Kirjallisuutta. 5 s. <https://doi.org/10.14214/ma.10536>

Yhteystiedot Helsingin yliopisto, Metsätieteiden osasto, Helsinki

Sähköposti juhani.paivanen@helsinki.fi; juhani.paivanen@gmail.com

Hyväksytty 7.3.2021

Henry Väre ja Jukka Laine (2020). Metsäkasvio. 3. uudistettu painos. Metsäkustannus, Helsinki. 239 s. ISBN 978-952-338-083-7.

Metsäkasvien tunnistamistarve

Valtaosa Suomen maa-alasta on metsien peitossa. Jokamiehenoikeus antaa kaikille mahdollisuuden liikkua metsissä. Käytettiinpä tätä mahdollisuutta sitten virkistykseen tai hyötyliikuntaan, metsäkasvien tuntemisesta on sekä iloa että hyötyä. Metsä on monille ihmisille myös työympäristö, jota kasvipeitteen vuodenaikoja seuraileva vaihtelu raamittaa. Metsänomistajan on taas hyvä tuntea metsänsä puuvaranto ja metsänhoidolliset toimenpidetarpeet. Tämän lisäksi hän voi ammentaa esteettistä nautintoa oman metsänsä maapohjan kasvillisuuspeitteen lajirunsaudesta, mikäli pystyy lajit tunnistamaan.

Luonnossa esiintyvät, suhteellisen tavanomaisetkin kasvilajit tunnetaan kuitenkin huonosti. Tunnistamistaidoissa on osoitettu olevan puutteita sekä peruskoululaisilla että heidän opettajillaan (Kaasinen 2009). Metsätalouden suunnittelukin on siirtynyt siinä määrin tietokoneruudun äärelle, että jopa ammattilaiset ovat etäänntyneet suunnittelun kohteena olevasta ympäristöstä. Omistussuhteet, pyykkit ja rajalinjat paikannetaan, maaston muodot ja puusto tunnistetaan, mutta kasvilajikohtaiseen tunnistamiseen ei vielä etänä kyetä. On mentävä metsään. Mitä harvemmin siellä käydään, sitä vaikeampaa on palauttaa mieleen tavanomaistenkaan kasvilajien nimiä.

On ilmeistä, että metsissä kuitenkin samoillaan edelleenkin, joko vapaaehtoisesti tai työtehtävien vaatiessa maastossa suoritettavia tarkistuksia. Peruskoulujen opetusohjelmiinkin on otettu leirikoulumaisia käytäntöjä, vaikka maastossa olo rajoittuukin usein kerrallaan vain yhteen päivään.

Kasviyhdykskuntien lajistoon ja rakenteeseen perustuva kasvupaikkojen luokittelu edellyttää riittävää lajituntemusta. Metsäluonnon vallitsevuuden vuoksi voidaan suomalaisilta jo yleissivistykseenkin kuuluvana edellyttää keskeisimpien kasvilajien tuntemusta. Mikäli kasvien nimeämiseen sisällytetään myös tieteelliset nimet, luonnontuntemus laajenee kielirajat ylittäväksi.

Edellä hahmoteltu tarve näyttää edelleen olevan olemassa, koska Henry Väreen ja Jukka Laineen Metsäkasviosta on otettu jo 3. uudistettu painos. Kirjan tavoitteena on auttaa kasvilajien tunnistamisessa – ilman määrityskaavoja. Tuntomerkkien luonnehdinta ja hyvät kuvat johdattavatkin yleensä oikeaan lajiin.

Seuraavassa tarkastellaan kirjan yleisesittelyn lisäksi, mitä tarkennuksia kirjoittajat ovat uudistettuun painokseen tehneet ja ovatko he ja kustantaja kokeneet tarpeelliseksi ottaa huomioon ensimmäiseen painokseen kohdennetut korjausesitykset ja kommentit (esim. Päivänen 2016).

Esitelyjen kasvilajien määrä

Kirjan esittelemä lajimäärä on kasvanut vain parilla lajilla; nyt esitelyssä on 290 lajia ja 36 alalajia. Kirjan kuvitus ja jopa sivunumerointikin on pidetty samana kuin aiemmissa painoksissa. Tämä merkitsee sitä, että lisätyt asia- ja lajikuvaukset on puristettu aiempaan taittoon sopiviksi.

Oleellisimmat asialisäykset

Kirjan lukuun 'Metsäkasvion käyttöohje' on lisätty kasvien uhanalaisuusluokitus kriteereineen: silmälläpidettävät (NT), vaarantuneet (VU), erittäin uhanalaiset (CR) ja alueellisesti hävinneet (RE). Lisäksi selostetaan, mitä ymmärretään Euroopan unionin kasvilajien direktiivilajeilla (D), joiden esiintyminen on omalta osaltaan ollut vaikuttamassa Natura 2000 -alueiden rajauksiin. Erityisesti suojeltavat lajit (E) luetellaan kansallisessa luonnonsuojeluasetuksessa. Erityisesti suojeltavan lajin säilymiselle tärkeää esiintymispaikkaa ei saa hävittää eikä heikentää. ELY-keskus rajaa kasvupaikan ja tiedottaa siitä maanomistajalle, jonka jälkeen kiello tulee voimaan.

Kasvin mahdollinen kuuluminen johonkin uhanalaisuusluokkaan esitetään lajikuvauksen yhteydessä ko. luokan kirjaintunnuksella. Samoin osoitetaan, mikäli laji on direktiivilaji tai mikäli laji on luonnonsuojeluasetuksen mukaisesti suojeltu. Laji voi olla myös rauhoitettu joko koko maassa tai nimetyissä maakunnissa.

Kasvilajinimistön muutokset

Aiemmissa painoksissa käytettyä nimistöä on 3. painoksessa muutettu ja tarkennettu Suomen putkilokasvien luettelon (Kurtto ym. 2019) mukaiseksi. Muutoksia on tehty suomenkielisiin lajinimiin (23 kpl), tieteellisiin nimiin (24 kpl) ja alalajinimiin (7 kpl), ja onpa yhden heimonkin (sudenmarjakasvit) tieteellinen nimi muutettu leipätekstiin (s. 148). Tämä muutos on tosin jäänyt viemättä koppisiemenisten yksisirkkaisten luetteloon (s. 6). Pyytämättään muutoksen kohteeksi joutuneissa lajeissa on sekä tavanomaisia että harvinaisia kasvilajeja.

Kolmen Suomessa varsin tavallisen kasvilajin, suopursun (11. yleisin), metsätähden (17. yleisin) maitohorsman (20. yleisin) (ks. Reinikainen 2000; Tonteri 2000; Vanha-Majamaa 2000) tieteellisiä nimiä on vaihdettu – maitohorsmalla jopa edestakaisinkin – viimeisten vuosikymmenten aikana. Maitohorsma oli vielä 1960-luvulla *Chamaenerion angustifolium*. Metsäkasvion edelliset painokset antavat sille nimen *Epilobium angustifolium* ja nyt 3. painos palauttaa nimen

aiempaan muotoonsa. Vanha tuttu metsätähti on tähän saakka ollut *Trientalis europaea*, mutta nyt *Lysimachia europaea*. Suopursun tieteellinen nimi *Ledum palustre* muuttui jo pari vuosikymmentä sitten nimeksi *Rhododendron tomentosum*, kun sen sukulaisuus alppiruusuun osoitettiin. Arvioitavana olevassa 3. painoksessa ei maitohorsman ja metsätähden lajikuvauksissa laisinkaan varoteta tieteellisten nimien muuttuneen. Suopursun kohdalla kerrotaan kuitenkin toisintonimeä *Ledum palustre* yleisesti aiemmin käytetyn.

Suomen kieltä ja maakuntajakoa ajatellen vielä huonommin on käynyt Kanta-Hämeen maakuntakukalle, hämeen kylmänkukalle. Esiintymisalueensa mukaan (ks. Mossberg ja Stenberg 2005) sen aiempi maakuntaan sidottu nimi on korvattu nimellä sormikylmänkukka (s. 47). Nimen muuttamisella on perustelunsa: Kylmänkukka (*Pulsatilla patens*) on monirotuinen, Mongoliasakin on oma alalajinsa. Vakiintuneilla nimeämisperusteilla siitä olisi tullut mongolianhämeen kylmänkukka – joka ei vaikuttaisi kovin loogiselta! Sitä paitsi sormilehtisyys on kasvilajin nimessä häme-alkua vanhempaa perua: A.J. Melan Suomen kasvio (1906) nimeää lajin sormilehtiseksi kylmänkukaksi. Tuo runsas sata vuotta vanha kasvio kertoo myös sormilehtisen kylmänkukan ja kangasvuokon tekevän ’sekasikiöitä’. Väre ja Laine ilmaisevat asian nyky-suomella hienovaraisemmin: sormikylmänkukka ja kangasvuokko voivat risteytyä keskenään.

Suomen kieli kehittyä ja kasvilajeja nimetään uudelleen. Metsäkasvion 3. uudistetun painoksen käyttökelpoisuus Etelä-Hämeessä liikkuvalla jokamiehelle olisi kuitenkin oleellisesti parempi, mikäli myös edellisten painosten käyttämä tutuksi tullut nimitys ’hämeen kylmänkukka’ olisi hakusanana. Nimen kohdalla olisi voitu viitata sulkeissa uuteen lajinimeen sivunumeroineen. Saman, käyttäjää palvelevan, vanhojen nimien lisäyksen olisi toivonut toteutetun myös tieteellisten lajinimien hakemistossa.

Termien käyttöä yhtenäistetty

Tekijöille on annettava tunnustusta siitä, että aiemmissä painoksissa esiintynyttä termien käyttöön liittyntä vähäistä hapuilua (esim. ainavihanta/talvivilhanta) on korjattu. Asiaproosassa samasta asiasta tuleekin käyttää vain yhtä ja samaa termiä – kaunokirjallisuuteen kuuluva tautologian välttäminen johtaisi lukijan vain ymmälle. Nyt ympäri vuoden vihreät lehtensä säilyttäviä kutsutaan yleensä ainavihanniksi. Ainoastaan puolukan kohdalla kasvilla kerrotaan olevan talvehtivat lehdet. Olisikohan tähänkin kelvannut ainavihanta-termi? Erityisesti varpujen ulkoasun kuvauksessa on apua käsiteparista kesävihanta (esim. riekonmarja) ja ainavihanta (esim. sianpuolukka). Suopursun, vaiveron ja kanervan kohdalla kirjassa ei kuitenkaan ole mainintaa siitä, että ko. varvut ovat ainavihantia. Tämä sopeutuma mahdollistaa näillä korkeahkoilla varvuilla yhteyttämisen varhaisen käynnistymisen keväällä.

Kasvien löytämisen ja havaitsemisen kannalta olisi ollut hauska kertoa, että käenkaali hentoudestaan huolimatta on vihreänä talvehtiva eli ainavihanta ruoho ja että paljon tukevamman tuntuiset muuraimen ilmaversot kasvattavat joka vuosi uudet lehdet.

Särmäkuisman levittäytymisellä maahamme kerrotaan olevan kaksi menneeseen aikaan sidottua ääripäätä: Kasvi voi olla joko muinais- tai uustulokas. Tavallinen lukija ei välttämättä tiedä, mitä näillä historialliseen aikajakumoon liittyvillä termeillä tässä yhteydessä ymmärretään (s. 67).

Tekstimuutokset generoineet uusia virheitä

Kun metsätähti on siirretty esikkokasveissa monivuotisten alpien (*Lysimachia*) ryhmään, teriön kuvaaminen lajista riippumatta keltaiseksi, vaikuttaa oudolta (s. 86). Metsätähden – sinänsä erin-

omaiseen – kuvaan on sattunut yksilö, jonka teriössä on kuusi lehteä. Joko kuva olisi tullut vaihtaa tai ainakin lajikuvausta olisi tullut liudentaa siten, että teriö olisi mainittu ”usein 7-lehtiseksi”.

Lukijalle otsikoitua esipuhetta (s. 7) on myös vähäisessä määrin muokattu. Muutosvaiheessa sinne on puikahtanut pari termiä – avainlaji ja perusmetsä – joiden käsitteistöä ei kuitenkaan ole avattu. Avainlajien merkitys metsätyyppien luokittelussa jää tässä yhteydessä epäselväksi. Aiemmissä painoksissa esiintyneen kangasmetsä-termin muuttaminen perusmetsäksi lienee pelkkä lapsus.

Lopuksi

Metsien ja soiden kulkijoille tarkoitettua Metsäkasviota on sen 3. uudistetussa painoksessa oleellisesti täydennetty ja päivitetty erityisesti nimistön ja kasvien uhanalaisuusluokitusten osalta. Kuten edellä todettiin, käyttäjäystävällisyyden kannalta olisi ollut suotavaa, että kasvilajien nimien muuttuessa myös entiset, totunnaiset nimet olisivat hakemistoissa säilyneet.

Tavanomaisimpien metsäkasviemme tuntemuksen voidaan katsoa kuuluvan yleissivistykseen. Kirjan lähestymistapa, jossa kasvilajien tuntomerkit perustuvat pääsääntöisesti silmävaraiseen tarkasteluun ja erinomaisiin kuviin, madaltaa tavallisen kansalaisen kohdalla kynnystä lisätä lajintuntemustaan. Erityistuntomerkkien kursivointi lajikuvausten kohdalla nopeuttaa lajinmäärittystä.

Kasvillisuuteen perustuva kasvupaikkojen luokitus sekä metsissä että soilla (Hotanen ym. 2008; Laine ym. 2018) sitä vastoin edellyttää aina hyvää lajintuntemusta. Ekologisessa kasvupaikkojen luokituksessa vain aito lajintuntemus estää ajautumasta kehäpäätelmiin.

Lähdeluettelo

- Hotanen J-P, Nousiainen H, Mäkipää R, Reinikainen A, Tonteri T (2008) Metsätyypit – opas kasvupaikkojen luokitteluun. Metsäkustannus Oy. ISBN 978-952-5694-22-2.
- Kaasinen A (2009) Kasvilajien tunnistaminen, oppiminen ja opettaminen yleissivistävän koulutuksen näkökulmasta. Helsingin yliopisto, Käyttäytymistieteellinen tiedekunta, soveltavan kasvatustieteen laitos. Tutkimuksia 306. ISBN 978-952-10-4986-6.
- Kurtto A, Lampinen R, Piirainen M, Uotila P (2019) Checklist of the vascular plants of Finland. Suomen putkilokasvien luettelo. Norrlinia 34. <http://hdl.handle.net/10138/307238>.
- Laine J, Vasander H, Hotanen J-P, Nousiainen H, Saarinen M, Penttilä T (2018) Suotyypit ja turvekankaat – kasvupaikkaopas. Metsäkustannus Oy. ISBN 978-952-338-036-3.
- Mela AJ (1906) Suomen kasvio. Viides painos. Cajander AK (toim) Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Helsinki.
- Mossberg B, Stenberg L (2005) Suuri Pohjolan kasvio. Kustannusosakeyhtiö Tammi, Helsinki. ISBN 951-31-2924-1.
- Päivänen J (2016) Värikuvakasvio metsäkasvien tunnistamiseen (Väre H. & Laine J. 2016. Metsäkasvio. Metsäkustannus, Helsinki. 239 s.) Luonnon Tutkija 3/2016: 127–130.
- Reinikainen A (2000) Suopursu. *Ledum palustre*. Teoksessa: Reinikainen A, Mäkipää R, Vanha-Majamaa I, Hotanen J-P (toim) Kasvit muuttuvassa metsäluonnossa. Tammi, Helsinki, ss 117–119. ISBN 951-31-1963-7.
- Tonteri T (2000) Metsätähti. *Trientalis europaea*. Teoksessa: Reinikainen A, Mäkipää R, Vanha-Majamaa I, Hotanen J-P (toim) Kasvit muuttuvassa metsäluonnossa. Tammi, Helsinki, ss 226–227. ISBN 951-31-1963-7.
- Vanha-Majamaa I (2000) Maitohorsma. *Epilobium angustifolium*. Teoksessa: Reinikainen A,

Mäkipää R, Vanha-Majamaa I, Hotanen J-P (toim) Kasvit muuttuvassa metsäluonnossa. Tammi, Helsinki, ss 189–190. ISBN 951-31-1963-7.
Väre H, Laine J (2014) Suokasvio. Metsäkustannus Oy. ISBN 978-952-6612-28-7.

11 viitettä.